

Psalm 49:8 – ‘broeder’ of niet?

Psalm 49 is de muzikale onthulling van een raadsel. Dat raadsel is:

Waarom zou ik bevreesd zijn in kwade dagen:
de dwaling die mij omringt van wie mij verdringen,
van wie zich op hun vermogen verlaten,
die de lof van hun enorme rijkdom bezingen?

Over de globale strekking van het antwoord is men het wel eens. De macht van de rijkdom is maar zeer beperkt, man kan met geld niet alles doen. Het leven van een mens laat zich met geld niet kopen, zoals ook uit het prachtige refrein blijkt dat in vers 13 en 21 is te lezen.

Bij de onthulling van het raadsel wordt er een uitspraak gedaan, die op verschillende manieren wordt vertaald. Daarbij is het eerste woord, **ách**, van betekenis. Hieronder eerst de transliteratie van de verzen 8-10 en de woord-voor-woord-vertaling, waarbij het woordje **ách** voorlopig is weergegeven met ‘xxx’.

8	ách "ló-faadóh jif.déh iéSj	xxx geenszins loskopen koopt hij/men los mens
	ló-jitéen l.eelohiém kof.róo	geenszins geeft hij aan God zijn rantsoen
9	w.jeeqár pid.jóon naf.SJáam	en duur losgeld hun ziel
	w."chaadál l."ooláam	en hij heeft opgehouden tot onbepaalde tijd
10	wie.j."chié-"óod laa.néTSach"	en hij leeft nog voor eeuwig
	ló jir.éh ha.SJáa."chat	geenszins ziet hij de kuil des verderfs

Het woordje **ách** heeft verschillende betekenissen. Lisowsky's *Konkordanz zum Hebräische Alten Testament* noemt de volgende betekenissen (d/e/l):

- a. ach! / alas! / eheu!
- b. Bruder / brother / frater

Deze twee woorden worden exact gelijk geschreven, ook met dezelfde klinkertekens. De vraag dringt zich dan op, hoe de lezer kan weten welke betekenis in een bepaalde tekst van toepassing is? Het antwoord heeft te maken met vervoegingen en met het gebruik.

- a. Van de uitroep ‘ach!’ wordt geen lijst gegeven met teksten; elders wordt wel melding gemaakt van enkele voorbeelden – het woord wordt nooit vervoegd, het is immers een tussenwerpsel, geen zelfstandig naamwoord. *Gesenius' Hebrew Grammar* (E. Kautzsch) beschrijft die woorden, waaronder het woordje **ách** in §105a: “Among the interjections some (as in all languages) are simply natural sounds, or, as it were, vocal gestures, called forth unvoluntarily by certain impressions or sensations ...”
- b. Van het zelfstandig naamwoord ‘broeder’ geeft Lisowsky ruim 760 vermeldingen. Vrijwel nooit is dat het kale woord, meestal is het vervoegd, bijvoorbeeld als meervoud, of met de bezittelijk suffix, ‘mijn broeder’, ‘zijn broeder’, etc. Daaraan is het al duidelijk dat het deze betekenis heeft. Slecht zo’n tien keer komt het onvervoegd voor, maar dan is het bijvoorbeeld op grond van de context duidelijk dat de betekenis ‘broeder’ wordt gegeven. Niet alleen voor de lezer, maar ook voor Lisowsky. Tot deze lijst behoren: Gen.24:29; 43:6,7; 44:19, Ez.18:18, Job 30:29, Spr.17:17; 18:9,19 en ook ... Psalm 49:8.

Uitgerekend bij Psalm 48:9 zijn echter beide betekenissen mogelijk! Als begin van de zin zou de betekenis ‘ach!’ prima kunnen. Men zou bovendien verwachten dat als ‘broeder’ in deze zin zou zijn bedoeld als lijdend voorwerp, dat er dan ‘zijn broer’ had gestaan. Misschien heeft de keuze te maken met de bestaande traditie; de Septuagintavertaling vertaalde het immers al zo (in de Engelse vertaling): “A brother does not reedeem, shall a man reedeem?”

Even als terzijde, hier wordt de zin op grond van de dubbele werkwoordsvorm gesplitst in twee zinnen, ieder met een eigen subject, ‘een broeder’ voor het eerste, ‘een man/mens’ als tweede. Veel van de latere vertalingen zien daarentegen de dubbele werkwoordsvorm als een intensivering; ze vertalen meestal met ‘broeder’ als object, als lijdend voorwerp, het begrip **iéSj**, ‘man/mens’ wordt dan gezien als subject.

Hieronder een lijstje met latere vertalingen die **ách** weergeven met ‘broeder’:

<i>Statenvertaling:</i>	Niemand van hen zal <i>zijn</i> broeder immermeer kunnen verlossen, ...
<i>Van der Palmvertaling:</i>	Geen hunner kan zijn' broeder [<i>van den dood</i>] vrijkopen, ...
<i>NBG:</i>	Niemand kan ooit een broeder loskopen, ...
<i>NW:</i>	Niet één van hen kan zelfs ook maar een broeder op enigerlei wijze loskopen, ...
<i>Jewish Publication Society (JPS)</i>	No man can by any means reedeem his brother, ...
<i>Soncino Books of the Bible – The Psalms:</i>	No man can by any means reedeem his brother, ...
<i>A.C. Feuer - Tehillim:</i>	But a brother he cannot reedeem, nor reedeem himself; ...

Los van de onderlinge verschillen, de overeenkomst van bovenstaande vertalingen is het gebruiken van het begrip ‘broeder’ als object, als de persoon die kennelijk niet kan worden losgekocht. Een goede justificatie van de bovengenoemde manier van vertalen wordt gegeven in de *Soncino Books of the Bible – The Psalms*:

‘One thing cannot be bought off at a price, and that is, redemption from the final end which comes to all men. Not even a brother, one to whom the rich man is attached by close kinship or intimate friendship, can be saved from natural death by the power of money. If he cannot do this for a brother, how much less for himself!’

Hoewel dit inhoudelijk beslist correct is en de gedachte van de Psalm geen geweld wordt aangedaan, deze opvatting is toch niet zonder bezwaren. Friedrich Baethgen beschrijft een en ander in *Handkommentar zum Alten Testament – die Psalmen* (ik hanteer hieronder een verdeling in aparte kopjes om de argumenten geïsoleerd weer te geven):

- 'Jedoch erwartet man den Gedanken, dass der Reiche sich selbst nicht erlösen kann.
- Ferner wäre die betonte Stellung von **áach**" im Anfang des Satzes ungerechtfertigt; sie würde den absurden Gedanken involvieren, dass der Mann (der Reiche) einen andern als seine Bruder allerdings lösen könne.
- Auch würde bei dieser Erklärung das Suffix bei **áach**" (...) nicht entbehrt werden können, wie denn auch meistens bei dieser Auffassung ohne weiteres ergänzt wird "seinen Bruder".
- Endlich erwartet man zu Anfang von v. 8, welcher den Gegensatz zwischen dem Reichtum der Gottlosen und ihrem endlichen Schicksal ausspricht, eine Partikel, die diesen Gegensatz andeutet (...). Diese Partikel gewinnt man und entgeht zugleich der genannten Schwierigkeiten, wenn man (...) auf Grund einiger Handschriften **ách** für **áach**" liest, oder annimmt dass **áach**" ungenau für **ách** geschrieben ist (...).'

Het eerste argument geeft eigenlijk aan, dat het niets aan de betekenis van de Psalm toevoegt om hier 'broeder' als object te lezen - het gaat de 'rijke persoon' toch vooral om zichzelf, zoals uit het verloop van de psalm ook blijkt. Ook wordt er terecht genoemd, dat men in dat geval een vervoegende suffix zou verwachten, temeer omdat de betekenis 'Ach!' zeer plausibel is. Het woordje staat aan het begin van de zin en wordt door een pauzeteken (een **r.biea**"") gescheiden van het vervolg; het tussenwerpsel 'Ach!' is eigenlijk precies wat men in die situatie zou verwachten. Als men dan als object toch de betekenis 'broeder' wil, dan zou 'zijn broeder' noodzakelijk zijn, zoals een aantal vertalers dat in de vertaling wel doen. Wat voor argument zou men kunnen aanvoeren om te beweren dat het echt een zelfstandig naamwoord is?

Tot slot noemt Baethgen als alternatief dat het woordje **áach**" misschien wel een kopieerfout is, het zou staan in plaats van het woordje **ách** - de laatste letter is niet de diepe keelklank van **áach**", maar verder is er een grote overeenkomst. Dit woordje **ách** wordt dikwijls vertaald met

- 1) gewiss / certainly / certe
- 2) nur / only / sed, modo

In het Nederlands traditioneel met 'waarlijk'. Deze veronderstelling is, zoals beschreven, niet ongegrond - er zijn naar verluidt een achttal manuscripten die die variant hebben; dus het betreft een alleszins plausible veronderstelling.

Er zijn een aantal vertalingen die de versregel weergeven zonder gebruik te maken van het zelfstandig naamwoord 'broeder':

<i>Gerhardt/van der Zeyde:</i>	Weet: geen mens koopt dáármee zich vrij, ...
<i>Willibrordvertaling (1996):</i>	Geen mens is in staat om zich vrij te kopen ...
<i>Naardense Bijbel:</i>	ach, met loskoop koopt niemand zich vrij ...
<i>NBV:</i>	Geen mens kan een ander vrijkopen, ...
<i>NIV:</i>	No man can redeem the life of another ...

De voorliggende argumenten zijn evenwel van dien aard, dat men niet een bepaalde vertaling zou kunnen afwijzen op grond van de keuze die is gemaakt. Wel was er uiteraard de noodzaak om een keuze te doen. De suggestie dat het een kopieerfout is, is niet gevolgd, omdat met de voorliggende tekst een prima vertaling is te realiseren.

Als we dan uitgaan van de juistheid van het woordje **áach**", dan zijn daar, recapitulerend, een aantal opties:

- **áach**" wordt geïnterpreteerd als 'broeder', en dat woord wordt gezien als subject (zoals de Septuaginta dat doet). Dat is geen goede keuze, het pauzeteken verhindert dat en de resulterende gedachte past niet goed.
- **áach**" wordt geïnterpreteerd als 'broeder', en dat woord wordt gezien als object (zoals diverse vertalingen doen). Dat zou kunnen, maar lijkt onwaarschijnlijk door het onvervoegde gebruik van het woord; bovendien past het niet zo goed bij het egoïstische karakter van de geschetste persoon.
- **áach**" wordt geïnterpreteerd als 'broeder', en dat woord wordt gezien als aanroep; het werkwoord krijgt dan het algemene onderwerp 'men'; het subject is dan het woord **léšj**, 'man/mens' (tenzij men het werkwoord anders wil lezen - laten we nu maar even zitten). Deze mogelijkheid lijkt goed te passen, gezien ook het onvervoegde woord, het pauzeteken en de retorische stijl van de psalm.
- **áach**" wordt geïnterpreteerd als tussenwerpsel, 'Ach!'. Zou ook heel goed kunnen.

Voor de vertaling is gekeken naar de mogelijkheid om, als onderdeel van de ontvouwing van het raadsel, het woordje **áach**" (voorzien van het pauzeteken) gelijktijdig op twee manieren te begrijpen. Het woordje zelf roept in het originele Hebreeuws ook die suggestie op. Dus gelijktijdig als een aanspreekvorm van degene die misschien ook wel wat zag in het streven naar rijkdom, en ook als tussenwerpsel; het is immers een belerend betoog. Dat brengt ons bij de gekozen vertaling:

Ach broeder, de mens *zelf*; die koopt men echt niet los,
men kan God het losgeld niet geven;
dermate duur is de losprijs voor hun leven
dat men definitief daarvan af heeft te zien
- o, *eeuwig* zou hij verder leven
en het verderf nimmer zien.

Voor het laatst bijgewerkt: 9 juli 2010